

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO
TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (0 5) 209 6170 / (0 5) 209 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

Analitinė apžvalga
25/115

**Socialinio verslo reglamentavimas Europos Sąjungos valstybėse
narėse ir Jungtinėje Karalystėje**

patarėjas dr. Tomas Lavišius
Tel. (0 5) 209 6181, el. p. tomas.lavisius@lrs.lt

2025 10 16

*Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.
Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.
© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2025*

Turinys

Santrauka	3
Įvadas.....	3
1. Situacijos Lietuvoje apžvalga.....	4
2. Situacijos atskirose ES valstybėse narėse ir Jungtinėje Karalystėje apžvalga	6
Belgija.....	6
Danija	7
Ispanija	8
Italija.....	9
Jungtinė Karalystė	10
Latvija.....	11
Lenkija	13
Liuksemburgas	14
Portugalija.....	15
Prancūzija	16
Slovakija	17
Slovėnija	18
Suomija.....	20
Vokietija	20

Santrauka

Darbe apžvelgiamas socialinio verslo (socialinio verslo įmonių) ir socialinės ekonomikos reglamentavimas kai kuriose Europos Sąjungos (ES) valstybėse narėse (Belgijoje, Danijoje, Ispanijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, Prancūzijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Suomijoje ir Vokietijoje) bei Jungtinėje Karalystėje, atsakant į klausimus, kokiose šalyse yra priimti atskiri socialinio verslo ar socialinės ekonomikos įstatymai, koks teisinis reguliavimas taikomas socialinio verslo, socialinės ekonomikos įmonėms (daugelyje šalių vadinamomis socialinėmis įmonėmis) – juridinio asmens formos, pelno reinvestavimo, socialinio tikslo / naudos kriterijai ir kiti reikalavimai. Kartu apžvelgiama kokios lengvatos taikomos socialinio verslo / socialinės ekonomikos subjektams.

Šiai analitinei apžvalgai atlikti pasirinktos šalys, kurios turi tam tikru lygmeniu išvystytą aptariamą srities reguliavimą bei gali pasitarnauti kaip pavyzdžiai gerosios praktikos analizei bei galimam teisinio reguliavimo gerosios patirties perėmimui.

Apibendrinant pažymėtina, jog socialinės ekonomikos sektoriui ir su tuo susijusioms priemonėms ES lygmens strateginiuose dokumentuose skiriama nemažai dėmesio, taip pat daug dėmesio šiai sričiai skiria Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO). Vis dėlto, ES valstybių narių lygmeniu trūksta vienodesnio teisinio apibrėžtumo.

Lietuvoje Socialinės ekonomikos sektoriui taip pat trūksta teisinio apibrėžtumo ir strateginių kryptių nustatymo, po to, kuomet buvo panaikintas Socialinių įmonių įstatymas (kuris reguliavo tik vieną iš socialinio verslo sričių – vadinamąsias darbo integracijos įmones), o naujų ryškių ir conceptualių teisėkūros iniciatyvų įstatymo lygmenyje socialinės ekonomikos ar socialinio verslo srityje kol kas neatsirado (arba jos yra pradinėse iniciavimo stadijose).

Pažymėtina, jog įvairiose šalyse šio darbo apimtyje reguliuojami subjektai yra vadinami skirtingai – socialinio verslo įmonė, socialinė įmonė, socialinės ekonomikos įmonė (subjektas) ir kt. Nors aptariant atskirų valstybių reguliavimą šiame darbe sutinkami skirtingi subjektų pavadinimai, plačiąja prasme visos aptariamąsios veiklos formos atitinka socialinio verslo apibrėžimą plačiąja prasme – kaip tai savo dokumentuose apibrėžia Europos Komisija (EK).

Įvadas

EK pabrėžia, kad socialinė ekonomika apima įvairias įmones, organizacijas, įvairius kitus juridinius asmenis, kuriuos sieja bendras tikslas – sistemingai pirmenybę teikti žmonėms, daryti teigiamą poveikį vietos bendruomenėms ir siekti socialinio tikslo. Socialinės ekonomikos organizacijoms gali būti priskirtos ne pelno organizacijos, kooperatyvai, savidraudos bendrijos, asociacijos ir fondai ir socialinio verslo įmonės¹.

Socialinės ekonomikos verslo modeliais siekiama reinvestuoti didžiąją dalį pelno atgal į organizaciją ir (arba) socialinius tikslus, o organizacijos valdyme siekiama įgyvendinti dalyvaujamąją / demokratinę valdymo formą.

EK teigimu, socialinė ekonomika, įtvirtinta vietos lygmeniu, skatina socialinę ir ekonominę sanglaudą, pabrėžiant tokias vertybes kaip solidarumas, dalyvavimas ir bendradarbiavimas. Socialinės ekonomikos verslo modeliai veikia įvairiuose ekonomikos sektoriuose, todėl gali būti glaudžiai susieti su kitomis pramonės ekosistemomis².

Kartu EK pabrėžia ir kai kurias socialinės ekonomikos ypatybes:

1. Narystė. Iki 160 milijonų žmonių Europoje priklauso socialinės ekonomikos įmonėms, per dalyvaujamąją valdymo formą (daugiausia mažmeninės prekybos, bankininkystės / kredito unių, žemės ūkio kooperatyvų, savidraudos bendrijų ir pan.).

¹ European Commission. Social economy in the EU: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu_en

² EK duomenimis, socialinės ekonomikos įmonių yra 2,8 mln., o tai sudaro 10 % visų ES įmonių. Beveik 13,6 mln. žmonių – apie 6,2 % ES darbuotojų – dirba socialinės ekonomikos įmonėse. Be apmokamos darbo jėgos, socialinė ekonomika sutelkia savanorius, ty 5,5 mln. visą darbo dieną dirbančių darbuotojų.

2. Tikslai. Socialinės ekonomikos įmonės prisideda prie ES užimtumo, socialinės sanglaudos, regioninės ir kaimo plėtros, aplinkos apsaugos, vartotojų apsaugos, žemės ūkio, trečiojo sektoriaus plėtros ir socialinės apsaugos politikos.

3. Dydis. Socialinės ekonomikos subjektai dažniausiai yra labai mažos, mažos ir vidutinės įmonės (MVI).

Į socialinį tikslą orientuotų verslo formų plėtra ES lygmeniu pritraukia gana daug dėmesio politinėje ES darbotvarkėje. Socialinės ekonomikos tikslai pirmą kartą plačiau apibrėžti 2011 m. EK paskelbtoje Socialinio verslo iniciatyvoje³ ir vėliau pakartoti po dešimties metų (2021 m.) paskelbtame EK Socialinės ekonomikos veiksmų plane⁴.

Būtent socialinės ekonomikos veiksmų planas laikytinas pagrindiniu aktualių strateginio pobūdžio dokumentu, su kuriuo glaudžiai susijusios visos žemiau išvardintos EK politinės iniciatyvos socialinės ekonomikos srityje.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) daug dėmesio skiria socialinio verslo įmonių – kaip vieno iš efektyviausių socialinių inovacijų diegimo įrankių – reglamentavimui. Daugeliu atvejų yra akcentuojamas socialinio verslo įmonių teisinis pripažinimas ar nepripažinimas (teisinės formos problema). Antra, tai esminių socialinio verslo įmonių bruožų apibrėžimas (apibrėžimo problema). Trečia, tai *de facto* veikiančių socialinio verslo subjektų identifikavimo arba pripažinimo problema (turinio problema).

Su šiomis trimis problemų grupėmis yra glaudžiai susiję politiniai ir visuomeniniai motyvai, t. y. klausimas, ar socialinio verslo reiškinys visuomenėje pripažįstamas. Ir galiausiai, ketvirta: kokią ypatingą ar išskirtinį statusą socialinio verslo įmonės ar socialinio verslo *de facto* subjektai įgauna palyginti su kitais verslo subjektais (pavyzdžiui, ar reguliavimas apibrėžia mokestines ar kitokias lengvatas socialinio verslo įmonėms ir pan.).

EK socialinio verslo įmone laiko socialinės ekonomikos subjektą, kurio pagrindinis tikslas yra daryti socialinį poveikį, o ne siekti pelno savo savininkams ar akcininkams. Ji veikia teikdama prekes ir paslaugas rinkai versliu ir novatorišku būdu, o savo pelną daugiausia naudoja socialiniams tikslams pasiekti. Ji valdoma atvirai ir atsakingai, visų pirma, įtraukiant darbuotojus, vartotojus ir suinteresuotąsias šalis, kuriems daro įtaką jos komercinė veikla.

1. Situacijos Lietuvoje apžvalga

2019 m. EBPO atliko gana išsamią analizę⁵ apie socialinės ekonomikos ir socialinio verslo įmonių / subjektų politiką Lietuvoje, įtraukiant, bet neapsiribojant vien teisinių formų ir teisinio reguliavimo analize.

Kaip pagrindinės, o sykiu ir probleminės politikos sritys EBPO studijoje buvo išskirtos: žinomumo didinimas ir koncepcinės sistemos tikslinimas (angl. *raising awareness and clarifying the conceptual framework*), politikos priemonių ir teisinės bazės plėtros koordinavimas (*coordinating policy and legal frameworks*), socialinio verslo subjektų vaidmens viešuosiuose pirkimuose stiprinimas (*enhancing the role of social enterprises in public procurement*), socialinio poveikio matavimo ir ataskaitų teikimo skatinimas (*promoting social impact measurement and reporting*) ir prieigos prie finansavimo galimybių gerinimas (*improving their access to finance*)⁶.

Organizacija pateikė ir rekomendacijas, kurios apima daug įvairių priemonių, tarp jų – ir kai kuriuos teisinio reguliavimo aspektus. Pavyzdžiui, organizacija rekomendavo sutelkti vyriausybės

³ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Socialinio verslo iniciatyva. Socialinėms įmonėms plėtoti palankios aplinkos kūrimas socialinių inovacijų ekonomikoje“, KOM/2011/0682 galutinis, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0682>.

⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „Building an economy that works for people: an action plan for the social economy“, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1537&langId=en>.

⁵ OECD, „Boosting Social Entrepreneurship and Social Enterprise Development in Lithuania“, OECD LEED Working Papers, No. 2019/02 (Paris: OECD Publishing, 2019), 7: <https://doi.org/10.1787/502fc6ef-en>.

⁶ Ten pat.

lygmens ekspertus, teisininkus ir socialinio verslo sektoriaus atstovus, siekiant harmonizuoti socialinio verslo subjektų politinį ir teisinį reguliavimą (*harmonising existing policies, laws, and regulations for social enterprises*).

Taip pat EBPO rekomendavo sukurti „Socialinio verslo plėtros strategiją“, kuri koreliuotų su „oficialiu socialinio verslo subjekto apibrėžimu“ („*in line with the official definition of social enterprise*“). Taip pat nurodoma, kad oficialus socialinio verslo subjekto apibrėžimas turėtų apimti asmenų integracijos socialines įmones, kurias anksčiau reguliavo Socialinių įmonių įstatymas (socialinės įmonės statusas Lietuvoje panaikintas nuo 2023 m. pradžios), nevyriausybines organizacijas ir bendruomenės įmones (*community enterprises*) bei nustatyti kriterijus tokiems subjektams apibrėžti⁷.

Lietuvoje nuo 2004 m. galiojo Socialinių įmonių įstatymas (neteko galios nuo 2023 m. sausio 1 d.). 2015 m. Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymu buvo patvirtinta Socialinio verslo koncepcija⁸.

EBPO studija parodė, kad nepaisant Lietuvos įstatymų leidėjo gana ankstyvų pastangų apibrėžti socialinių įmonių ir socialinio verslo sąvokas, reglamentavimas išlieka fragmentiškas, o panaikinus Socialinių įmonių įstatymą, socialinio verslo sąvoka šiuo metu yra apibrėžta Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatyme. Įstatyme apibrėžta, jog socialinis verslas – ekonominė veikla, kuria siekiama visuomenei naudingų tikslų, socialinio ar (ir) aplinkosauginio poveikio ir kurią vykdo socialinei ekonomikai priskiriami socialinio verslo subjektai⁹.

Socialinio verslo subjekto statuso įgijimo ir netekimo tvarka šiuo metu yra nustatyta 2024 m. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministro įsakymu patvirtintame Socialinio verslo subjekto statuso įgijimo ir netekimo tvarkos apraše¹⁰.

⁷ *Ten pat.*

⁸ Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207, TAR, 2015-04-03, Nr. 5148: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/820ade70da4011e48533ed4be8ca86a2/asr>.

⁹ Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.640D50DB8877/asr>

¹⁰ Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministro 2024 m. spalio 9 d. įsakymas Nr. 4-532 "Dėl Socialinio verslo subjekto statuso įgijimo ir netekimo tvarkos aprašo patvirtinimo": <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/24be6d92867511ef84ff9693ecd03ff5?positionInSearchResults=9&searchModelUUID=0ffd934b-f524-4439-9580-175ce5db88c6>

2. Situacijos atskirose ES valstybėse narėse ir Jungtinėje Karalystėje apžvalga

Belgija

Nuo 1995 m. iki 2019 m. Belgijoje egzistavo „socialinės paskirties įmonės“ statusas, kuris nesudarė atskiros teisinės juridinio asmens formos. Tačiau 2019 m. įgyvendinus įmonių teisinio reguliavimo reformą ir priėmus naująjį Įmonių ir asociacijų kodeksą¹¹, šio statuso buvo atsisakyta.

Kalbant apie kriterijus, nustatytus socialinio verslo įmonei, pažymėtina, jog šiuo metu pagal Įmonių ir asociacijų kodeksą tik kooperatinės bendrovės ar pelno nesiekiančios asociacijos teisinę formą turintys juridiniai asmenys gali būti akredituoti socialinio verslo įmonės statusui. Tokiu atveju pagrindinis kooperatyvo veiklos tikslas turi būti „siekiant bendrojo visuomenės labo sukurti teigiamą socialinį poveikį asmenims aplinkai ar visuomenei“.

Reikalaujama, kad įmonės veiklos dokumentuose būtų aiškiai apibrėžta:

- socialiniai tikslai;
- su socialiniais tikslais susijusi veikla;
- socialinės veiklos ar socialinio poveikio rezultatai.

Taigi, Belgijoje socialinė įmonė nėra atskira federalinė teisinė forma, o dažniausiai ji veikia pasirinkdama vieną iš trijų populiariausių struktūrų ir papildomai gauna regioninę pripažinimą (statusą). Todėl Belgijos socialinių įmonių reikalavimai yra dvejopi: federaliniai (susiję su pasirinkta teisine forma) ir regioniniai (susiję su oficialaus socialinės įmonės statuso gavimu).

Žemiau detalizuojami kiekvienos teisinės formos bruožai.

Kooperatinė bendrovė (CV/SC). Ši forma yra labiausiai pritaikyta socialinei ekonomikai.

1. Tikslas – Būtina tenkinti savo narių ekonominius ir/arba socialinius poreikius. Tikslas turi būti kooperacinis, o ne išimtinai pelno maksimizavimas.

2. Kapitalas – Kapitalas yra kintamas. Nariai gali prisijungti ar pasitraukti gana lengvai, nepakeičiant įstatų.

3. Valdymas – Valdymo principai turi užtikrinti narių dalyvavimą. Nors yra leidžiamas tam tikras lankstumas, tradicinė kooperacinė dvasia skatina demokratišką sprendimų priėmimą (pvz., „vienas narys – vienas balsas“).

4. Įstatai – Įstatuose turi būti aiškiai apibrėžtos taisyklės, kaip bus valdomas pelnas, užtikrinant, kad didžioji jo dalis būtų reinvestuojama į kooperacinį tikslą.

Pelno nesiekianti asociacija (VZW/ASBL). Nors tai nėra įmonė juridiniu požiūriu (ją valdo asociacijų teisė), tai populiarī forma socialinei veiklai.

1. Tikslas – Tikslas turi būti ne pelno siekimas. Visos pajamos turi būti naudojamos tik įstatyme nustatytam asociacijos socialiniam ar švietimo tikslui.

2. Pelno paskirstymas – visiškai draudžiama paskirstyti pelną nariams, administratoriams ar kitiems asmenims.

3. Komercinė veikla – Gali vykdyti komercinę veiklą, tačiau tik kaip priemonę, padedančią pasiekti pagrindinį, nekomercinį tikslą.

Kalbant apie lengvatas, pažymėtina, jog norint pasinaudoti tam tikromis lengvatomis, yra būtinas regioninis pripažinimas (sertifikavimas). 2018 m. liepos 13 d. Flandrijos Potvarkis dėl socialinių įmonių pripažinimo ir rėmimo¹² nustato, jog įmonės įstatuose turi būti įtvirtinta, kad pirmenybė teikiama socialinei ar etinei vertei (pvz., darbo vietų kūrimas pažeidžiamiems asmenims, ekologinėms problemoms). Griežtai ribojamas pelno paskirstymas akcininkams. Per penkerių metų laikotarpį bendra paskirstytina suma negali viršyti tam tikros ribos (pvz., 15 proc. sukaupto įmokėto kapitalo). Turi būti užtikrinta suinteresuotųjų šalių (darbuotojų, klientų, savanorių) įtrauktis į sprendimų priėmimo procesą. Likutinis pelnas privalo būti reinvestuotas į įmonės socialinį tikslą, o

¹¹ Code des sociétés et des associations:

https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=2019032309&table_name=loi.

¹² Ordonnantie met betrekking tot de erkenning en de ondersteuning van de sociale ondernemingen:

https://etaamb.openjustice.be/nl/beschikking-van-23-juli-2018_n2018031816.html

nutraukus įmonės veiklą likęs turtas turi būti perduotas kitai socialine veikla užsiimančiai organizacijai.

Panašūs reikalavimai yra nustatyti ir Valonijos regiono socialinės ekonomikos dekretu¹³.

Detalizuojant konkrečias lengvatas išskirtini tam tikri pagrindiniai bruožai.

1. Federaliniu lygmeniu kooperatinės bendrovės gali naudotis specifinėmis lengvatomis, nors tiesioginio „socialinės įmonės“ mokesčio tarifo nėra. Pelno reinvestavimas į socialinį tikslą sumažina apmokestinamąją bazę. Tam tikros investicijos, skirtos socialiniam tikslui pasiekti, gali būti pripažįstamos kaip atskaitomos išlaidos.

2. Pelno nesiekiančios asociacijos paprastai yra atleidžiamos nuo įmonių pelno mokesčio, jei jų komercinė veikla yra pagalbinių ir tiesiogiai tarnauja jų ne pelno tikslui. Jos moka asociacijų mokestį, kuris yra žymiai mažesnis ir taikomas tik tam tikroms pajamų rūšims.

3. Regioniniame lygmenyje veikiančios darbo integracijos socialinės įmonės gali pasinaudoti darbo vietos subsidijavimu lengvatomis. Socialinės įmonės, kurios įdarbina sunkiau įsidarbinančius asmenis (pvz., ilgalaikius bedarbius, neįgaliuosius, asmenis iš įsidarbinimo rizikos grupių), gali gauti ženklų sumažinimą darbdavio socialinio draudimo įmokoms. Šios lengvatos dažnai yra administruojamos regioniniu lygiu. Regionai gali teikti subsidijas už kiekvieną sukurtą darbo vietą, jei įmonė atitinka darbo integracijos įmonės (*Entreprise d'Insertion / Inschakelingsbedrijf*) kriterijus.

5. Regioniniu lygmeniu (pagal aukščiau minėtus regioninius teisės aktus) pripažintos socialinio verslo / socialinės ekonomikos įmonės gali gauti investicines subsidijas įrangai ar infrastruktūrai, skirtoms socialiniam tikslui įgyvendinti, geresnės sąlygos gauti paskolas iš regioninių investicinių fondų (*SRIW, Sowecsom*) ar bankų, turinčių specialius socialinės ekonomikos finansavimo produktus, finansavimą socialinių inovacijų projektams, lengvesnę prieigą prie rezervuotų viešųjų pirkimų (*Gereserveerde Opdrachten*), kur viešosios institucijos gali pirkimus skirti tik socialinėms dirbtuvėms ar įmonėms, įdarbinančioms neįgaliuosius.

Danija

2014 m. Danijoje priimtas Registruotų socialinės ekonomikos įmonių įstatymas¹⁴. Šis įstatymas apibrėžia socialinių įmonių registracijos sistemą. Šis teisinis statusas gali suteikti socialinėms įmonėms bendros tapatybės pagrindą. Registracijos sistema suteikia galimybę įmonėms, kurios atitinka tam tikrus savo veiklos ir skaidrumo kriterijus, viešai parodyti savo socialinius tikslus valdžios institucijoms, verslo partneriams ir kitiems suinteresuotiesiems subjektams, naudojantis teise vartoti terminą „registruota socialinės ekonomikos įmonė“ (RSV).

Kad galėtų gauti RSV, įmonė turi turėti socialinį tikslą kaip svarbų veiklos elementą ir atitikti kelis specialius reikalavimus valdymo srityje, taip pat taikyti pelno paskirstymo apribojimus. Jei įmonė nesilaiko įstatymo reikalavimų, Danijos verslo priežiūros tarnyba turi teisę ją pašalinti iš registro.

Kad subjektas būtų įregistruotas kaip RSV, jis turi:

- turėti socialinį tikslą;
- vykdyti komercinę veiklą;
- būti nepriklausomas nuo viešojo sektoriaus;
- būti įtraukus ir atsakingas savo darbe bei valdyti savo pelną socialiai, naudodamas pelno perteklių (reinvestuoti į subjektą, investuoti į kitas registruotas socialines-ekonomines įmones arba joms aukoti, aukoti ne pelno siekiančioms ar labdaros organizacijoms arba ribotai paskirstyti dividendus subjekto savininkams).

Galima išskirti tris pagrindines įmonių, galinčių gauti RSV statusą, teisinės formas:

- asociaciją (*forening*);
- fondą (*fonden*);

¹³ 20 novembre 2008 - Décret relatif à l'économie sociale: <https://wallex.wallonie.be/eli/loi-decret/2008/11/20/2008204798/2023/11/02>

¹⁴ Lov om registrerede socialøkonomiske virksomheder: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2014/711>

- akcinę bendrovę (*CLS; aktieselskab*).

Daugelis savivaldybių aktyviai remia RSV organizacijas teikdamos informuotumo didinimo, finansavimo ir verslo rėmimo schemas. Vis dėlto, konkrečių valstybinių mokesčių lengvatų Danijos teisės aktai RSV nenustato.

Ispanija

Socialinės ekonomikos apibrėžimas yra nustatytas Ispanijos teisės aktuose. 2011 m. Įstatymas dėl socialinės ekonomikos¹⁵ nustatė vadinamąjį socialinės ekonomikos subjektų spektrą. Pagal įstatymo 5 str. kooperatyvai, savidraudos bendrijos, fondai ir asociacijos, vykdančios ekonominę veiklą, darbo draugijos, įdarbinimo įmonės, specialūs užimtumo centrai, žvejų gildijos ir agrarinės bendrijos yra socialinės ekonomikos dalis, jei laikosi šiame įstatyme nustatytų principų. Socialinės ekonomikos subjektais gali būti pripažintos ir kitos įmonės, jei laikosi socialinio tikslo viršenybės prieš kapitalą principo ir kitų įstatyme nustatytų reikalavimų.

Taigi, matyti ryškus tikslas sektoriaus plėtros (šiuo atveju – socialinės ekonomikos) linkme. Savaime suprantama, kad vienas iš svarbiausių išvestinių tokio reguliavimo tikslų – nustatyti paramos priemonių socialinės ekonomikos sektoriui režimą. Neatsitiktinai įstatymo 8 straipsnis nustato, kad socialinės ekonomikos subjektų skatinimas ir plėtra pripažįstama visuotinės svarbos uždaviniu, o kaip skatinimo priemonės minimi tiek finansiniai, tiek ir nefinansiniai įrankiai.

Socialinės ekonomikos subjektai Ispanijoje turi laikytis šių principų, kad būtų pripažinti:

1. Žmogaus ir socialinio tikslo pirmumas. Pirmumas teikiamas asmenims ir socialiniam tikslui, o ne kapitalui.
2. Nepriklausomas valdymas. Turi būti užtikrintas valdymo autonomiškumas ir nepriklausomumas nuo viešojo sektoriaus.
3. Demokratinis valdymas. Sprendimų priėmimas turi būti demokratinis ir dalyvaujamas. Dažniausiai tai reiškia principą vienas asmuo – vienas balsas, nepriklausomai nuo investuoto kapitalo dydžio.
4. Pelno reinvestavimas. Pelno paskirstymas akcininkams ar nariams yra ribojamas arba draudžiamas. Didelė dalis (arba visas) pelnas privalo būti reinvestuojama į įmonės socialinį tikslą, jos veiklos plėtrą ar bendro socialinio intereso tikslus.
5. Solidarumas: turi būti skatinama vidinė ir išorinė solidarumo politika.

Socialinio verslo įmonėmis pagal Ispanijos įstatymus gali būti pripažintos kelios teisinės formos, jei jos atitinka aukščiau nurodytus principus. Galimos konkrečios teisinės formos, o pagrindiniai reikalavimai joms išvardinami žemiau.

Kooperatyvai (*Cooperativas*). Yra klasikinė socialinės ekonomikos forma. Jie turi būti įregistruoti atitinkamame registre ir laikytis Kooperatyvų įstatymo¹⁶, kuris užtikrina demokratinį valdymą ir pelno paskirstymo apribojimus.

Darbuotojų valdomos bendrovės (*Sociedades Laborales*). Turi būti įregistruotos kaip *Sociedad Anónima Laboral (SAL)* arba *Sociedad de Responsabilidad Limitada Laboral (S.L.L.)*, kuriose darbuotojai turi turėti daugiau nei 50 proc. įstatinio kapitalo ir balsavimo teisių.

Savidraudos bendrovės (*Mutuas*). Veikia ne pelno siekimo pagrindu ir teikia savidraudos paslaugas savo nariams.

Specialieji užimtumo centrai (*Centros Especiales de Empleo – CEE*). Tai yra darbo integracijos socialinės įmonės. Jų pagrindinis tikslas – sukurti nuolatinį darbą neįgaliesiems asmenims. Privaloma, kad ne mažiau kaip 70 proc. darbuotojų sudarytų asmenys su negalia.

Įtraukties įmonės (*Empresas de Inserción*). Šios įmonės skirtos integruoti asmenis, esančius didelėje socialinėje atskirtyje. Turi būti nustatyti specialūs socialinio integravimo planai.

Socialinės ekonomikos subjektams gali būti taikomos įvairios lengvatos, priklausomai nuo jų teisinės formos ir siekiamo socialinio tikslo.

¹⁵ Ley 5/2011, de 29 de marzo, de Economía Social: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-5708>.

¹⁶ Ley 27/1999, de 16 de julio, de Cooperativas: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1999-15681>

Mokesčių lengvatos taikomos atsižvelgiant į tai, kokiai socialinės ekonomikos formai priklauso įmonė. Pavyzdžiui, kooperatyvams dalis pelno, skirta privalomiems rezervams ir švietimo bei bendruomenės fondams, yra neapmokestinama įmonių pelno mokesčiu. Atskirais atvejais kooperatyvams gali būti taikomi sumažinti įmonių pelno mokesčio tarifai (pvz., vietoj bendrojo tarifo taikomas žemesnis tarifas), ypač toms pajamoms, kurios nėra išdalinamos nariams. Darbuotojų valdomos įmonės tam tikrais atvejais gali pasinaudoti mokesčių mokėjimo atidėjimu. Kai kurioms kooperatyvų ir asociacijų formoms gali būti taikomas atleidimas nuo nekilnojamojo turto mokesčio.

Užimtumo ir integracijos skatinimo srityje veikiančioms įmonėms gali būti taikomos darbo užmokesčio subsidijos, socialinio draudimo įmokų sumažinimas, investicinės subsidijos.

Kooperatyvams ir darbuotojų valdomoms įmonėms dažnai teikiamos palankesnės paskolos ar garantijos iš valstybinių ir regioninių finansavimo institucijų.

Kai kurie socialinės ekonomikos subjektai turi prieigą prie rezervuotų viešųjų pirkimų (*Contratos Reservados*). Valstybės ir regioninės institucijos turi teisę tam tikrus darbus ar paslaugas pirkti tik iš šių socialinės ekonomikos subjektų, skatinant jų veiklą ir užimtumo tikslus.

Italija

Italijoje socialinio verslo įmonių teisinis statusas yra gana aiškiai apibrėžtas ir yra vienas iš labiausiai struktūrizuotų Europoje. Šių įmonių teisinio reguliavimo pagrindą sudaro 2017 m. liepos 3 d. įstatyminis dekretas, Nr. 112 dėl socialinės įmonės statuso¹⁷.

Pagal galiojantį teisinį reguliavimą socialinio verslo įmonė turi vykdyti vadinamąją „bendrojo intereso verslo veiklą“, siekdama pilietinių, solidarumo ir socialiai naudingų tikslų šiose srityse. Bendrojo intereso veiklų sąrašas yra gana platus, be kita ko apimantis:

- socialinę intervenciją;
- sveikatos priežiūros intervencijas ir paslaugas;
- švietimą, bendrąjį mokymą ir profesinį mokymą;
- intervencijas ir paslaugas, skirtas aplinkos būklei apsaugoti ir gerinti bei apdairiai ir racionaliai naudoti gamtos išteklius, išskyrus įprastai vykdomą miesto, specialiųjų ir pavojingų atliekų surinkimo ir perdirbimo veiklą;
- intervencijas, skirtas kultūros paveldo ir kraštovaizdžio apsaugai ir gerinimui;
- universitetinį ir pouniversitetinį išsilavinimą;
- ypač visuomenei svarbius mokslinius tyrimus;
- socialinės, kultūrinės ar religinės svarbos turistinės veiklos organizavimą ir valdymą;
- popamokinį mokymą, kuriuo siekiama užkirsti kelią mokyklos nebaigimui ir kt.

Socialinių įmonių įstatuose turi būti numatytos tinkamos darbuotojų, naudotojų ir kitų tiesiogiai jų veiklos paveiktų šalių įtraukimo formos. Įtraukimas – tai konsultavimosi arba dalyvavimo mechanizmas, per kurį darbuotojai, naudotojai ir kitos tiesiogiai su veikla susijusios šalys gali daryti įtaką socialinės įmonės sprendimams, ypač atsižvelgiant į klausimus, kurie tiesiogiai veikia darbo sąlygas ir prekių ar paslaugų kokybę.

Įsitraukimo būdus turi nustatyti socialinė įmonė, atsižvelgdama į kolektyvines sutartis, vykdomos veiklos pobūdį, įsitraukusių asmenų kategorijas ir socialinės įmonės dydį, vadovaudamasi Darbo ir socialinės politikos ministro dekretu priimtomis gairėmis, pasikonsultavus su Nacionaline trečiojo sektoriaus taryba.

Socialinė įmonė yra pelno siekiantis subjektas, tačiau jos pelno naudojimas yra griežtai reguliuojamas, siekiant socialinio tikslo užtikrinimo. Pelno paskirstymas įmonės nariams, dalininkams ar steigėjams yra griežtai ribojamas. Didžiausia paskirstytina pelno dalis negali viršyti 50 proc. pagrindinių palūkanų normos dydžio, padidinto vienu ar keliais procentiniais punktais.

¹⁷ DECRETO LEGISLATIVO 3 luglio 2017, n. 112 Revisione della disciplina in materia di impresa sociale: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2017-07-03;112>

Visa kita pelno dalis privalo būti reinvestuota į socialinę veiklą ar padidinant rezervus veiklai, skirtai bendram interesui, plėtoti. Likęs turtas, nutraukus įmonės veiklą, privalo būti perduotas bendrojo intereso subjektams (pvz., labdaros organizacijoms ar kitoms socialinėms įmonėms).

Socialinės įmonės statusą gali gauti:

- kooperatyvai;
- akcinės bendrovės;
- privačios asociacijos ir fondai.

Norint įgyti socialinės įmonės (*Impresa Sociale*) statusą, būtina užsiregistruoti specializuotame Nacionaliniame trečiojo sektoriaus registre (*Registro Unico Nazionale del Terzo Settore – RUNTS*). Statusas įsigalioja tik įvykdžius registraciją.

Įmonės įstatai privalo numatyti suinteresuotųjų šalių (darbuotojų, savanorių, paslaugų gavėjų) įtraukimą į valdymą ir sprendimų priėmimo procesus. Tai užtikrina demokratinį ir dalyvaujamąjį įmonės valdymą.

Socialinės įmonės privalo teikti ataskaitas apie socialinį poveikį ir finansinę veiklą. Įmonė turi parengti ir viešai skelbti socialinio biudžeto (*Bilancio Sociale*) ataskaitą. Šie reikalavimai užtikrina, kad Italijos socialinės įmonės, nepaisant savo komercinės formos, pirmiausia tarnauja visuomenės interesams.

Kalbant apie galimas lengvatas, pažymėtina, jog socialinės įmonės pelno dalis, kuri yra reinvestuojama į institucinę veiklą (socialinį tikslą) arba didinanti privalomus rezervus (kad būtų užtikrintas veiklos tvarumas), yra neapmokestinama įmonių pelno mokesčiu.

Taip pat yra galimos lengvatos registracijos ir kitiems netiesioginiams mokesčiams (pvz., PVM atleidimas tam tikrai socialinio intereso veiklai). Kai kurios lengvatos gali būti taikomos darbo vietų kūrimui, ypač įdarbinant asmenis, esančius nepalankioje padėtyje.

Siekiant paskatinti privačius asmenis ir įmones investuoti į socialinės įmonės kapitalą, taikomos lengvatos investuotojams. Fiziniai asmenys, investuojantys į socialinės įmonės kapitalą, gali gauti ženklų mokesčio atskaitymą nuo bendrojo apmokestinamo pajamų mokesčio. Juridiniai asmenys, investuojantys į socialinės įmonės kapitalą, gali gauti mokesčio atskaitymą nuo apmokestinamųjų pajamų.

Socialinės įmonės gali gauti palankesnes kreditavimo sąlygas iš bankų, kurie yra pasirašę specialius susitarimus su Nacionaliniu trečiojo sektoriaus fondu ar kitomis garantijų institucijomis. Tai pat yra galimos lengvatos gaunant viešąsias garantijas paskoloms, skirtoms socialinio tikslo veiklai plėtoti. Galima prieiga prie specialių socialinės ekonomikos plėtros fondų, kurie teikia subsidijas ar pigesnę finansavimą socialinėms inovacijoms.

Socialiniai kooperatyvai (*Cooperative Sociali*), kurie pagal įstatymą automatiškai yra pripažįstami socialinėmis įmonėmis, be bendrųjų lengvatų, dar turi teisę į:

- subsidijas ir atleidimą nuo socialinio draudimo įmokų dalies, skirtos darbo integracijai (įdarbinant asmenis, esančius nepalankioje padėtyje – *soggetti svantaggiati*);
- paprastesnį viešųjų pirkimų procesą, pagal kurį gali dalyvauti rezervuotuose viešuosiuose pirkimuose (*appalti riservati*), kuriuos valstybės ir vietos institucijos privalo skirti socialinės integracijos tikslais veikiančioms įmonėms.

Jungtinė Karalystė

2006 m. Akcinių bendrovių įstatymas¹⁸ nustatė Jungtinėje Karalystėje specialią teisinę įmonės formą – bendruomenės interesų bendrovę (*Community interest company – CIC*). Pagal nustatytą teisinį reguliavimą CIC yra ribotos atsakomybės bendrovės, kurios veikia siekdamos teikti naudą bendruomenei, kuriai jos tarnauja. CIC tikslas pirmiausia yra bendruomenės nauda, o ne privataus pelno siekimas. CIC pavyzdžiai gali būti tiesioginė socialinės gerovės paslauga pažeidžiamiesiems žmonėms arba veikla, generuojanti pelną, kuris naudojamas konkrečiam tikslui remti, pavyzdžiui, kavinės valdymas, kur visas gautas pelnas naudojamas bendruomenės labui.

¹⁸ *Companies Act 2006*: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>

Steigiant CIC turi būti atliekamas vadinamasis bendruomenės interesų testas. Tai reiškia, kad CIC steigėjai turi pateikti „įtikinamus“ argumentus reguliuojančiai (ir registruojančiai) institucijai, kad CIC veikla yra arba bus vykdoma bendruomenės labui. Šį aspektą įmonė turi išlaikyti visą gyvavimo laikotarpį, o ne tik steigimo metu.

Šiuo atveju svarbu suprasti bendruomenės sąvoką, nes ji gali turėti platų reikšmių spektrą – nuo visos populiacijos iki bendruomenės dalies, pavyzdžiui, konkrečios vietovės gyventojų arba žmonių grupės, kenčiančios nuo tam tikrų sunkumų. CIC negali būti naudojamas vien tik žmonių grupės finansinei naudai, politiniams tikslams arba darbuotojų, direktorių, narių ar vienos organizacijos naudai.

Kiti svarbūs CIC teisiniai bruožai:

- kapitalo „užrakinimas“ (*asset lock*), reiškiantis, kad bendrovės turtas bus naudojimas tik bendruomenės labui;
- bendruomenės interesų apskaita, reiškianti, jog CIC turi teikti privalomas metines nustatytos formos ataskaitas dėl bendruomeninės veiklos įgyvendinimo;
- dividendų ribojimas („lubos“) – dividendų ribą sudaro bendras maksimalus dividendų limitas, kuris neviršija 35 proc. CIC pelno. Tai užtikrina, kad likę 65 proc. pelno būtų reinvestuojami atgal į bendrovę arba panaudojami bendruomenei, kuriai ji buvo įsteigta.

Aukščiau minėti dividendų ribojimo reikalavimai taikomi CIC steigiamoms ribotos atsakomybės akcijų būdu (*Limited by shares*). CIC steigiamoms ribotos atsakomybės garantijos būdu (*Limited by guarantee*) dividendų akcininkams mokėti apskritai negali, t.y., jose taikomas 100 proc. pelno reinvestavimas.

CIC negali savęs nominuoti kaip potencialaus įmonės turto gavėjo įmonės likvidavimo atveju. Turto apribojimą turinčios įstaigos nominacijos tikslas – užtikrinti, kad visas CIC priklausantis turtas būtų perduotas kitai bendruomenės įmonei ar organizacijai.

Svarbus principas yra tai, kad CIC turi ypatingą dėmesį skirti savo pagrindinei suinteresuotajai šaliai, t. y. bendruomenei, kuri turėtų gauti naudos iš jos veiklos. CIC ataskaitoje turi būti pateikta išsami informacija apie tai, ką CIC nuveikė bendruomenės labui, kaip ji konsultavosi su savo veiklos paveiktais asmenimis ir kokie buvo tokių konsultacijų rezultatai. Tai galima pasiekti paprastais metodais, pavyzdžiui, platinant informacinius biuletenius, rengiant suinteresuotųjų šalių susitikimus, sukuriant svetainę su dialogo priemonėmis arba skelbiant oficialius konsultacijų dokumentus prieš priimanč svarbų politinį sprendimą¹⁹.

Kalbant apie lengvatas, kuriomis gali pasinaudoti CIC, pažymėtina, jog CIC gali naudotis specialiu identifikacijos ženklu, kaip tapatybės matomumo didinimo ir rinkodaros priemone, kad pirkėjai galėtų aiškiai identifikuoti, jog prekes ar paslaugas gauna būtent iš CIC statusą turinčios bendrovės.

Taip pat, CIC gali gauti dotacijas ir finansavimą iš šaltinių, kurie nebūtinai remia tradicines pelno siekiančias įmones, įskaitant specialius socialinio poveikio fondus ir aukas, o teisinė CIC forma dėl skaidrumo, atskaitomybės ir papildomų saugiklių yra laikoma patraukliausia teisine forma socialiniam verslui Jungtinėje Karalystėje.

Latvija

2017 m. Latvijos Parlamentas priėmė naują Socialinių įmonių įstatymą²⁰, kuriame numatyta, kad socialinė įmonė yra ribotos atsakomybės bendrovė, pagal šį įstatymą gavusi socialinės įmonės statusą ir vykdanči veiklą, kuriančią teigiamą socialinį poveikį. Socialinės įmonės statusas gali būti suteiktas bet kuriai ribotos atsakomybės bendrovei, jei jos didžioji akcijų dalis nepriklauso vienam ar keliems viešiesiems juridiniams asmenims (nepriklausomumas nuo valdžios sektoriaus).

¹⁹ Community Interest Companies Guidance: <https://www.gov.uk/government/publications/community-interest-companies-how-to-form-a-cic>

²⁰ Sociālā uzņēmuma likums: <https://likumi.lv/ta/id/294484-sociala-uznemuma-likums>

Įstatyme nurodoma, kad jo reguliavimo apimtyje kaip socialinis poveikis gali būti suprantama:

- socialinių paslaugų teikimas;
- įtraukios pilietinės visuomenės formavimas;
- švietimo skatinimas;
- mokslo rėmimas;
- sveikatos priežiūra;
- aplinkos apsauga ir išsaugojimas;
- gyvūnų apsauga, kultūrų įvairovės užtikrinimas ir kt. (sąrašas nebaigtinis).

Socialinės įmonės statusas suteikiamas ribotos atsakomybės bendrovei, jei jos įstatuose apibrėžti tikslai atitinka Įstatymo paskirtį ir jos akcininkų susirinkimas priėmė sprendimą įgyti socialinės įmonės statusą.

Socialinės įmonės pelnas negali būti skirstomas tarp narių, o investuojamas įstatuose apibrėžtiems tikslams pasiekti. Be to, norėdama įgyti socialinės įmonės statusą, įmonė turi užtikrinti atitiktį vienam iš šių reikalavimų:

1. Pirmasis variantas reikalauja, kad tikslinės grupės atstovas būtų įtrauktas į įmonės vykdomąjį arba priežiūros organą.

2. Antrasis variantas reikalauja, kad tikslinės grupės atstovas arba tikslinei grupei atstovaujančios asociacijos ar fondo atstovas, arba konkrečios srities ekspertas būtų įtrauktas į įmonės patariamąjį organą, jei toks organas yra įsteigtas.

Socialinės įmonės neprivalo įdarbinti socialinės atskirties rizikos grupės asmenų, tačiau tokios rūšies socialinės įmonės (įdarbinančios atskirtyje esančius asmenis), taip pat atitinka aukščiau išvardintus reikalavimus ir laikomos socialinėmis įmonėmis pagal aptariamą 2017 m. įstatymą.

Įstatymo 8 straipsnis nustato socialinių įmonių rėmimo formas. Pagal šį straipsnį, socialinė įmonė į pelno mokesčio apmokestinamąją bazę neįtraukia šių išlaidų:

- skirtų užtikrinti tikslinei grupei priklausančių socialinių įmonių darbuotojų rekreacines ir socialinės įtraukties veiklas;
- skirtų tikslinei grupei priklausančių asmenų integracijai į darbo rinką ir gyvenimo kokybės gerinimui;
- skirtų turtui, kuris padeda įgyvendinti socialinės įmonės įstatuose nustatytus tikslus, įsigyti;
- skirtų užtikrinti socialinės integracijos priemones asmenims, priklausantiems tikslinei grupei;
- aukų visuomenei naudingos organizacijos tikslams, kurie atitinka socialinės įmonės įstatuose nustatytus tikslus, jei aukos gavėjas iki ataskaitinių metų pabaigos pateikė aukotojui informaciją apie aukos panaudojimą.

Vietos savivaldybės turi teisę suteikti nekilnojamojo turto mokesčio lengvatą socialinėms įmonėms Nekilnojamojo turto mokesčio įstatymo nustatyta tvarka. Viešojo asmens kilnojamasis turtas gali būti neatlygintinai perduotas socialinės įmonės nuosavybėn Viešojo asmens turto perleidimo įstatymo nustatyta tvarka.

Visuomeninės naudos organizacija gali naudoti savo finansinius išteklius ribotos atsakomybės bendrovei įsteigti, jei bendrovė per šešis mėnesius nuo įsteigimo įgyja socialinės įmonės statusą. Jeigu ribotos atsakomybės bendrovė per šešis mėnesius nuo įsteigimo neįgyja socialinės įmonės statuso arba šis statusas prarandamas, ji privalo užtikrinti, kad visuomeninės naudos organizacija atgautų investuotas lėšas.

Siekdama įstatuose nustatytų tikslų, socialinė įmonė turi teisę pritraukti savanorius į veiklas, nesusijusias su įmonės administravimu ir apskaita, taip pat su pagrindinėmis įmonės funkcijomis.

Ūkio subjektams ar jų dukterinėms įmonėms, įregistruotoms kaip socialinių paslaugų teikėjai (t. y. teikiančioms socialinės globos, socialinės reabilitacijos, profesinės reabilitacijos ir socialinio darbo paslaugas), pridėtinės vertės mokesčiu neapmokestinamos šios paslaugos: socialinės globos, profesinės ir socialinės reabilitacijos, socialinės pagalbos ir socialinio darbo paslaugos, taip pat maitinimo paslaugos jų socialinių paslaugų klientams.

Socialinėms įmonėms kompensuojamos socialinio draudimo įmokos už darbuotojus, turinčius fizinę negalią ar psichikos sutrikimų, taikant laikinąją priemonę, finansuojamą pagal Europos socialinio fondo programą²¹.

Lenkija

Lenkijoje socialinės įmonės (lenk. *Przedsiębiorstwo Społeczne*) statusas yra apibrėžtas 2022 m. liepos 5 d. Socialinės Ekonomikos įstatymu²². Šis įstatymas nustato reikalavimus ir pripažinimo tvarką, siekiant aiškiai atskirti socialines įmones nuo tradicinių verslo subjektų.

Pagrindiniai reikalavimai, nustatyti Lenkijos teisės aktuose socialinėms įmonėms:

1. Tikslas ir misija – socialinė įmonė privalo savo įstatuose nurodyti, kad jos pagrindinis tikslas yra socialinis, o ne tik pelno siekimas. Įmonės veikla turi būti nukreipta į bendrų socialinių ar viešųjų interesų tenkinimą arba socialinės ir profesinės integracijos (užimtumo) užtikrinimą asmenims, esantiems nepalankioje padėtyje.

2. Minimalus užimtumo lygis – jei pagrindinis įmonės tikslas yra socialinė integracija, ji privalo įdarbinti nustatytą minimalų darbuotojų iš rizikos grupės skaičių (pvz., neįgaliosius, ilgalaikius bedarbius, asmenis, esančius socialinėje atskirtyje).

3. Veiklos sritys – įmonė gali veikti įvairiose srityse (pvz., socialinės paslaugos, aplinkos apsauga, švietimas), jei tai atitinka jos socialinę misiją.

4. Pelno paskirstymo apribojimai – socialinė įmonė gali generuoti pelną, tačiau jo naudojimas yra griežtai reguliuojamas. Didelė dalis (arba visas) gautas pelnas turi būti reinvestuojamas įmonės socialiniam tikslui įgyvendinti, įmonės plėtrai arba socialinių paslaugų kokybei gerinti. Draudžiama paskirstyti pelną nariams, akcininkams ar steigėjams tam, kad būtų gautas asmeninis turtinis pranašumas.

5. Demokratinis valdymas – turi būti užtikrintas darbuotojų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas valdymo procese. Sprendimai, susiję su pelno panaudojimu, dažnai reikalauja darbuotojų ir/arba socialinės tarybos pritarimo.

Iš kitų svarbių reguliavimo aspektų pažymėtina tai, jog nutraukus socialinės įmonės veiklą, likęs turtas turi būti perduotas kitai socialinės ekonomikos organizacijai arba viešojo intereso subjektui, o ne grąžintas privatiems investuotojams.

Kalbant apie teisinę formą, pažymėtina, jog socialinės įmonės statusą gali gauti tik tam tikros teisinės formos juridiniai asmenys, jei jie atitinka socialinio tikslo ir reinvestavimo reikalavimus:

- socialiniai kooperatyvai (*Spółdzielnie Socjalne*) – ši forma automatiškai atitinka daugelį socialinės ekonomikos principų (demokratinis valdymas, pelno apribojimai ir kt.);
- kooperatyvai (*Spółdzielnie*);
- uždarnosios akcinės bendrovės (*Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością*);
- asociacijos (*Stowarzyszenia*) bei fondai (*Fundacje*), vykdančys ekonominę veiklą.

Norint gauti socialinės įmonės statusą, subjektai (išskyrus socialinius kooperatyvus) turi veikti mažiausiai 6 mėnesius, o jų įstatai iš anksto (t.y., ne trumpesnę nei nurodyta laikotarpį) turi atitikti Socialinės ekonomikos įstatymo reikalavimus.

Socialinė įmonė privalo būti įregistruota Nacionaliniame teismų registre (*Krajowy Rejestr Sądowy*) su specialia nuoroda, nurodančia jos socialinės įmonės statusą.

Kalbant apie atskaitomybę ir skaidrumą pažymėtina, jog įmonė privalo teikti ataskaitas apie socialinį poveikį ir finansinę veiklą, įrodančias, kad laikomasi pelno reinvestavimo ir socialinės integracijos tikslų. Šie reikalavimai užtikrina, kad Lenkijos socialinės įmonės, nepaisant pasirinktos komercinės teisinės formos, išlaikytų savo socialinę misiją ir ribotą pelno paskirstymą.

²¹ OECD Global Action on Promoting Social and Solidarity Economy Ecosystems. Country Fact Sheet – Latvia: <https://www.oecd.org/cfe/leed/social-economy/oecd-global-action/country-fact-sheet-latvia.pdf>

²² Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220001812>

Socialinėms įmonėms taikomos lengvatos apima kelias pagrindines kategorijas. Visų pirma, vadovaujantis Socialinės ekonomikos ir kitais įstatymais, socialinės įmonės gali būti atleidžiamos nuo įmonių pelno mokesčio, jei visas pelnas, gautas iš ekonominės veiklos, yra reinvestuojamas įmonės socialiniam tikslui ar nustatyto rezervo didinimui.

Socialiniai kooperatyvai tradiciškai turi papildomų mokesčių lengvatų. Pavyzdžiui, jie gali būti atleidžiami nuo nekilnojamojo turto mokesčio ir tam tikrų vietinių rinkliavų.

Socialinės įmonės, kurios įdarbina asmenis iš rizikos grupių (pvz., neįgaliosius, ilgalaikius bedarbius, asmenis, esančius socialinėje atskirtyje), gali gauti socialinio draudimo įmokų subsidijas arba atleidimą nuo tam tikros darbdavio įmokų dalies už šiuos darbuotojus.

Socialinė įmonė gali gauti subsidijas darbo užmokesčiui iš Nedarbo fondo (*Fundusz Pracy*) arba regioninių lėšų, siekiant padengti dalį darbo užmokesčio išlaidų už įdarbintus asmenis, kuriems sunkiau rasti darbą.

Finansinė parama darbo vietos pritaikymui, ypač įdarbinant neįgalius asmenis, apmokama iš Neįgaliųjų Reabilitacijos Fondo (*PFRON*).

Socialinės įmonės turi lengvesnę prieigą prie regioninių ir ES fondų (pvz., Europos socialinio fondo) lėšų, skirtų socialinės ekonomikos plėtrai, investicijoms ir mokymams. Taip pat yra galimybė gauti lengvatines paskolas iš specialių socialinio kredito fondų ar bankų, teikiančių palankesnes paskolų sąlygas investicijoms į socialinį tikslą.

Papildomai pažymėtina, jog naujai įkurtos socialinės įmonės gali gauti pradinio kapitalo subsidijas iš vietos savivaldybių ar kitų fondų, skirtų steigimo išlaidoms padengti.

Lenkijos viešųjų pirkimų įstatymas numato galimybę viešosioms institucijoms rezervuoti tam tikrus pirkimus socialinėms įmonėms, socialiniams kooperatyvams ar kitoms darbo integracijos organizacijoms. Tai padeda užtikrinti stabilias pajamas ir užimtumo tęstinumą.

Liuksemburgas

Pagal 2016 m. Socialinio poveikio įmonių įstatymo 1 straipsnį²³ privatinės teisės juridiniai asmenys priskiriami vykdančioms socialinės ir solidariosios ekonomikos veiklą, jei vykdamt nuolatinę ekonominę veiklą jų tikslas yra per tokią veiklą teikti paramą žmonėms, atsidūrusiems pažeidžiamoje padėtyje, ypač dėl sveikatos būklės arba dėl jų socialinės ar medicininės paramos poreikių.

Šie žmonės gali būti įmonės darbuotojai, klientai, dalininkai arba naudos gavėjai. Arba, alternatyviai, jų tikslas gali būti siekis prisidėti prie socialinių ryšių išsaugojimo ir plėtros, kovos su atskirtimi, socialine, kultūrine ir ekonomine nelygybe, lyčių lygybės, teritorinės sanglaudos palaikymo, aplinkos apsaugos, kultūros, mokymo veiklos ir pan. Iš šio įstatyme pateikiamo veiklų apibrėžimo matyti, kad tokių įmonių veiklos sritys gali būti gana plačios.

Pelno paskirstymo prasme galioja taisyklė, kad įmonė gali paskirstyti tik 50 proc. savo pelno, o kiti 50 proc. turi būti reinvestuojami į įmonės veiklos palaikymą ir plėtrą.

Įdomu pažymėti, jog pagal aptariamo įstatymo nuostatas, socialinį poveikį darančios įmonės įstatinį kapitalą sudaro vadinamosios poveikio akcijos ir, kai taikoma, vadinamosios gražos akcijos. Poveikio akcijos neleidžia jų savininkams gauti naudos iš įmonės gaunamo pelno. Įstatinį kapitalą visada sudaro ne mažiau kaip 50 proc. poveikio akcijų (4 str.).

Taigi, šiuo atveju sukuriamą gana lankstą socialinio verslo įmonių pripažinimo sistema, orientuota visų pirma į pažeidžiamų asmenų integraciją, su išreikštomis konkrečiomis lengvatomis. Vienu iš inovatyviausių reguliavimo aspektų būtų galima laikyti įstatyme apibrėžiamas poveikio akcijas kaip įmonės nuosavybės vertybinių popierių rūšį, susietą išskirtinai su socialinio poveikio siekimu, o ne su finansine nauda šių akcijų savininkams.

Nėra jokių teisinių nuostatų dėl visuomeninį poveikį darančių įmonių atleidimo nuo mokesčio ar sumažinto PVM tarifo. Tačiau pažymėtina, jog visuomeninį poveikį darančios įmonės gali

²³ *Loi du 12 décembre 2016 portant création des sociétés d'impact sociétal:*
<https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2016/12/12/n1/jo>.

pasinaudoti pelno mokesčio, savivaldybės verslo mokesčio ir grynojo turto mokesčio atleidimu, jei jų kapitalą sudaro tik poveikio akcijos²⁴.

Portugalija

Socialinis verslas Portugalijoje yra reguliuojamas per plačią socialinės ekonomikos sistemą, kurios teisinis pagrindas yra nustatytas Socialinės ekonomikos pagrindų įstatyme²⁵. Šis įstatymas nustato bendrus principus ir apibrėžia, kokie subjektai priklauso šiam sektoriui.

Pažymėtina, jog pagal galiojančią teisinį reguliavimą, Portugalija nenaudoja vieno, konkretaus „socialinės įmonės“ statuso, o pripažįsta įvairias teisines formas, kurios vykdo socialinę misiją ir atitinka griežtus veiklos principus.

Subjektų teisinės formos, kurie gali būti priskirti socialinės ekonomikos sektoriui:

- kooperatyvai (portugal. *Cooperativas*);
- savidraudos bendrovės (*Mútuas*);
- asociacijos (*Associações*) ir fondai (*Fundações*), jei jie įregistruoti kaip ne pelno siekiantys subjektai ir vykdo viešojo intereso tikslus;
- šventosios gailestingumo brolijos (*Santas Casas da Misericórdia*) – istorinės ir labai svarbios socialinės paslaugų organizacijos;
- asociacijos, skirtos viešajam interesui (*Instituições Particulares de Solidariedade Social – IPSS*) – tai specialus statusas, suteikiamas privačioms pelno nesiekiančioms institucijoms, teikiančioms socialinės pagalbos paslaugas.

Pagrindiniai principai ir reikalavimai, kurie turi būti įtvirtinti juridinio asmens įstatuose:

- pirmumas teikiamas socialiniam tikslui ir asmenims, o ne kapitalo grąžai;
- turi būti užtikrintas savarankiškumas nuo valstybės ir vietos valdžios;
- sprendimų priėmimas turi būti demokratinis ir dalyvaujamas. Dažnai taikomas principas vienas narys – vienas balsas, nepriklausomai nuo investuoto kapitalo dydžio (ypač kooperatyvams);
- pelno paskirstymas įmonės nariams ar savininkams yra ribojamas arba draudžiamas. Didžioji dalis pelno (arba visos pelnas) privalo būti reinvestuojama socialiniam tikslui pasiekti, veiklos plėtrai ar rezervams;
- būtina skatinti narių ir bendruomenės solidarumo bei abipusės pagalbos principus.

Nors sistema apima daug skirtingų tipų organizacijų, pagrindinis socialinio verslo reguliavimas Portugalijoje orientuotas į minėtus bendrus principus, užtikrinančius socialinio tikslo pirmumą prieš kapitalą.

Kalbant apie galimas lengvatas, pažymėtina, jog mokesčių lengvatos gali būti taikomos ne pelno siekiantiems socialinės ekonomikos subjektams. Paprastai yra atleidžiama nuo įmonių pelno mokesčio už pelną, kuris yra privalomai skirtas rezervų didinimui ir socialiniam tikslui (neišdalinamas nariams).

Socialinės ekonomikos subjektai dažnai atleidžiami nuo savivaldybių nekilnojamojo turto mokesčio ir nekilnojamojo turto perleidimo mokesčio, jei turtas naudojamas socialinei misijai vykdyti.

Socialinės ekonomikos subjektai yra prioritetinga tikslinė grupė gaunant lėšas iš Europos socialinio fondo (ESF) ir kitų ES programų, skirtų socialinei įtraukčiai, užimtumui ir regioninei plėtrai.

Subjektai, kurie įdarbina asmenis, esančius nepalankioje padėtyje, gali gauti valstybės subsidijas darbo vietos kūrimui, mokymui ir darbo užmokesčio išlaidoms padengti.

²⁴ OECD Global Action on Promoting Social and Solidarity Economy Ecosystems. Country Fact Sheet – Luxembourg: <https://www.oecd.org/cfe/leed/social-economy/oecd-global-action/country-fact-sheet-luxembourg.pdf>

²⁵ Lei de Bases da Economia Social (Lei n.º 30/2013): <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/30-2013-260892>

Portugalijos viešųjų pirkimų reguliavimas leidžia rezervuoti tam tikrus pirkimus socialinės ekonomikos subjektams, ypač toms įmonėms, kurios įdarbina neįgalius ar socialiai atskirtus asmenis, užtikrinant jiems dalį rinkos pajamų.

Šios lengvatos atspindi Portugalijos įsipareigojimą remti organizacijas, kurios veikia pagal solidarumo ir socialinės naudos principus. Norint gauti daugumą šių lengvatų, būtinas oficialus pripažinimas (pvz., įregistravimas Socialinės ekonomikos subjektų registre).

Prancūzija

Prancūzija 2014 m. priėmė Įstatymą dėl socialinės ir solidariosios ekonomikos²⁶. Įstatymas, be kita ko, apibrėžė, kad socialinė ir solidarioji ekonomika yra verslumo ir ekonominės plėtros būdas, pritaikytas visoms žmogaus veiklos sritims, kuriuo gali užsiimti privatinės teisės juridiniai asmenys, atitinkantys šias sąlygas:

- turintys kitą pagrindinį tikslą nei pelno pasidalijimas;
- turintys įstatuose apibrėžtą ir organizuotą demokratinį valdymą, numatantį darbuotojų ir kitų suinteresuotų asmenų įtraukimą į įmonės valdymą, nesiejant to su jų įnešto kapitalo dydžiu.

Tiesa, įstatymas nedetalizuoja, kaip tai turėtų būti atliekama. Tokios įmonės valdymas turi atitikti šiuos principus:

- įmonės pelnas daugiausia skiriamas arba įmonės veiklai palaikyti, arba plėtoti;
- įmonė turi sudaryti privalomuosius rezervus, kurie negali būti paskirstomi (1 str. 1 dalis).

To paties straipsnio 2 dalis nustato, kad socialinę ir solidariąją ekonomiką sudaro juridinių asmenų veikla, kurie yra įsteigti kaip kooperatyvai, savidraudos bendrijos, fondai, asociacijos, komercinės bendrovės, atitinkančios aptartas sąlygas. Įstatymo 2 straipsnis apibrėžia, kad, pagal šį įstatymą, įmonė siekia socialinio tikslo, jeigu įmonės tikslas – savo veikla teikti paramą žmonėms, atsidūrusiems pažeidžiamoje padėtyje dėl jų ekonominės ar socialinės padėties. Taip pat tokios įmonės tikslas gali būti pilietiškumo ugdymas, tvarumas, perėjimas prie alternatyvios energetikos ir kt.

Kalbant detaliau, pažymėtina, jog minėtas įstatymas įvedė specialų socialinės naudos įmonės statusą (pranc. *Entreprise Solidaire d'Utilité Sociale – ESUS*), kartu nustatant šiuos pagrindinius reikalavimus:

- ESUS statusą gali gauti tik įmonės, kurių tikslas yra socialinis ir skirtas bendram interesui siekti. Šis tikslas turi būti įtvirtintas įstatuose;
- įmonė turi siekti arba socialinės naudos (pavyzdžiui, kovoti su atskirtimi, išlaikyti socialinę sanglaudą, vystyti švietimą, užtikrinti aplinkos apsaugą), arba darbuotojų, esančių nepalankioje padėtyje, socialinės ir profesinės integracijos;
- jei įmonė siekia integracijos tikslo, jos darbuotojų iš rizikos grupės skaičius turi viršyti 50 proc. visų darbuotojų;
- įmonės vadovo ir geriausiai apmokamo darbuotojo darbo užmokesčiui nustatomos lubos, kurios negali viršyti septynių minimalių darbo užmokesčių dydžio;
- ne mažiau kaip 50 proc. pelno, gauto iš veiklos, turi būti reinvestuojama įmonės socialiniam tikslui įgyvendinti.

ESUS statusą gali gauti įvairių teisinių formų įmonės, jei jos atitinka aukščiau nurodytus socialinio tikslo ir pelno apribojimo kriterijus:

- kooperatyvai (*Sociétés coopératives – SC*);
- savidraudos bendrovės;
- asociacijos (*Associations*) ir fondai (*Fondations*), vykdančys ekonominę veiklą;

²⁶ LOI n° 2014-856 du 31 juillet 2014 relative à l'économie sociale et solidaire:
<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000029313296>.

- uždarnosios akcinės bendrovės (SARL, SA, SAS), kurios įstatuose įsipareigoja laikytis aukščiau nurodytų socialinės naudos principų.

ESUS statusas suteikiamas Prancūzijos Vyriausybės nustatytu būdu (per tam tikras valstybines institucijas, pvz., Regionines direkcijas) ne ilgesniam kaip penkerių metų laikotarpiui.

ESUS statusą turinčios įmonės privalo teikti išsamias ataskaitas apie savo socialinį poveikį ir valdymą (įskaitant informaciją apie pelno reinvestavimą), įrodydamos, kad laikosi visų įstatyminių reikalavimų.

Kalbant apie galimas lengvatas, pažymėtina, jog svarbiausios ESUS statuso lengvatos yra skirtos skatinti fizinių asmenų ir įmonių investicijas į socialinės įmonės kapitalą. Asmenys, investuojantys į ESUS įmonės kapitalą (tiek tiesiogiai, tiek per tarpininkaujančius fondus), gali pasinaudoti pajamų mokesčio (*Impôt sur le Revenu*) sumažinimu. Šis mechanizmas veikia kaip investicijų skatinimas. Taip pat, asmenys, kuriems taikomas Prancūzijos turto mokestis (*Impôt sur la Fortune Immobilière*), gali gauti mokesčio sumažinimą, jei dalį savo turto investuoja į ESUS įmones.

ESUS statusas suteikia priėjimą prie specifinių finansavimo mechanizmų, kurių neturi tradicinės įmonės. ESUS yra pagrindinis investicijų objektas Socialinės ir solidarumo ekonomikos investiciniams fondams (*Fonds d'Investissement de l'Économie Sociale et Solidaire – FESS*). Šie fondai turi teisinius įpareigojimus didelę dalį savo kapitalo skirti socialinėms įmonėms, užtikrindami pastovų finansavimo šaltinį.

Dėl savo socialinės misijos ir riboto pelno paskirstymo, ESUS įmonės gali gauti palankesnes garantijas paskoloms iš viešųjų garantijų fondų (pvz., *BPI France*) arba bankų, kurie yra pasirašę specialius susitarimus su socialinės ekonomikos rėmėjais. Taip pat egzistuoja galimybė gauti papildomą valstybės pagalbą (subsидijas) regioniniu ar vietos lygmeniu, jei jų veikla yra svarbi vietos socialinei ekonomikai.

Darbdavio socialinio draudimo įmokos gali būti sumažinamos už darbuotojus iš rizikos grupės, atsižvelgiant į įmonės socialinį įsipareigojimą.

ESUS statusą turinčios įmonės turi teisę dalyvauti rezervuotuose viešuosiuose pirkimuose (*marchés réservés*), kur viešosios institucijos gali paslaugas ir darbus pirkti iš įmonių, kurių socialinė misija yra įdarbinti neįgalius ar socialiai atskirtus asmenis. Tai padeda užtikrinti ESUS įmonėms stabilius užsakymus.

Slovakija

Slovakijoje socialinių įmonių teisinis statusas ir reikalavimai yra apibrėžti Socialinės Ekonomikos ir Socialinių Įmonių įstatymu Nr. 112/2018²⁷. Šis įstatymas nustato bendruosius principus ir sukuria registruotų socialinių įmonių (slovak. *Registovaný sociálny podnik*) sistemą.

Pagrindiniai reikalavimai norint gauti ir išlaikyti socialinės įmonės statusą:

1. Socialinio tikslo pirmumas – įmonės veikla privalo būti skirta bendram interesui siekti, o ne pelno maksimizavimui. Tai turi būti aiškiai nurodyta įmonės įstatuose.

2. Pagrindinės veiklos sritys – veikla turi būti nukreipta į darbo vietų kūrimą (ypač pažeidžiamoms asmenų grupėms) arba socialinių, sveikatos, švietimo, kultūros ar aplinkos apsaugos paslaugų teikimą.

3. Darbo integracija – jei įmonė siekia darbo integracijos tikslo, ji privalo įdarbinti nustatytą minimalų darbuotojų, esančių nepalankioje padėtyje (*znevýhodnená osoba*) arba itin nepalankioje padėtyje (*marginalizovaná komunita*), skaičių (pavyzdžiui, ilgalaikiai bedarbiai, asmenys su negalia, romų bendruomenių nariai).

4. Privalomas reinvestavimas – ne mažiau kaip 51 proc. metinio pelno (po mokesčių) turi būti reinvestuojama į įmonės socialiniam tikslui pasiekti skirtos veiklos plėtrą.

5. Ribotas pelno paskirstymas nariams – likęs pelnas gali būti paskirstytas, tačiau tai daroma griežtai laikantis įstatuose nustatytų sąlygų, kurios neturi prieštarauti socialiniam tikslui.

²⁷ Zákon č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/112/>

6. Likutinis turtas – nutraukus įmonės veiklą ar panaikinus jos socialinės įmonės statusą, likęs turtas turi būti perduotas kitai socialinei įmonei arba bendrojo intereso subjektui.

7. Demokratinis valdymas ir skaidrumas – sprendimų priėmimo procesas turi užtikrinti darbuotojų, paslaugų gavėjų ir vietos bendruomenės įtraukimą (pavyzdžiui, per konsultacines tarybas ar kitus valdymo organus), be to, privaloma teikti ataskaitas apie socialinį poveikį ir finansinę veiklą, įrodant, kad laikomasi visų socialinių įsipareigojimų.

Kalbant apie teisinę formą, pažymėtina, jog socialinės įmonės statusą gali gauti įvairių teisinių formų juridiniai asmenys (pvz., kooperatyvas, UAB), jei jie atitinka aukščiau nurodytus socialinio tikslo ir reinvestavimo kriterijus. Statusas registruojamas Socialinių įmonių registre, kurį tvarko Slovakijos darbo, socialinių reikalų ir šeimos ministerija. Statusas įmonėms paprastai suteikiamas trejų metų laikotarpiui, po kurio jis turi būti atnaujintas, patvirtinus, kad įmonė tebeatitinka visus reikalavimus.

Kalbant apie galimas lengvatas, pažymėtina, jog visuomenės labai veikiančios organizacijos, siekiančios visuomenei naudingų tikslų, gali pasinaudoti mokesčių lengvatomis ar kitomis išimtimis. Pilietinės asociacijos ir ne pelno organizacijos, teikiančios socialiai naudingas paslaugas, bei fondai atleidžiami nuo mokesčių už ne pelno siekiančią veiklą. PVM taikomas tik toms socialinėms įmonėms, kurių metinės apmokestinamosios pajamos viršija 50000 EUR.

Socialinės įmonės, gaunančios didesnes pajamas ir įregistruotos pagal Socialinės ekonomikos ir socialinių įmonių įstatymą, ir tos, kurios 100 proc. savo pertekliaus skiria savo socialiniams tikslams pasiekti, gali kreiptis dėl sumažinto PVM tarifo.

Įdarbinus ilgalaikį bedarbį, darbdavys gali kreiptis dėl sumažinto socialinio draudimo įmokų tarifo. Darbuotojams, turintiems sveikatos sutrikimų, sveikatos draudimo įmoka yra mažesnė nei kitiems darbuotojams.

Socialinės įmonės turi lengvesnę prieigą prie valstybės ar ES fondų (pvz., Europos socialinio fondo) lėšų, skirtų socialinės ekonomikos plėtrai. Taip pat galima prieiga prie specialių finansavimo instrumentų iš valstybinių ir regioninių institucijų, kurie siūlo paskolas ar garantijas palankesnėmis sąlygomis nei komerciniai bankai²⁸.

Slovėnija

Slovėnijoje socialinio verslo sritis reguliuojama 2011 m. priimtu Socialinio verslumo įstatymu²⁹. Šis įstatymas nustato socialinio verslumo apibrėžimą, tikslus ir principus, socialinio verslumo veiklą ir sąlygas, kuriomis socialinės įmonės vykdo veiklą, sąlygas, kuriomis juridiniai asmenys įgyja socialinės įmonės statusą, statuso įgijimo ir panaikinimo būdą, specialias socialinių įmonių veiklos sąlygas, socialinio verslumo srityje tvarkomus įrašus ir priežiūrą.

Pagal įstatymą, socialinio verslumo veikla – tai veikla, kuria siūloma produktų ir paslaugų, ir kuri gali padėti pasiekti įstatyme nurodytus socialinius tikslus. Socialinėms įmonėms, vykdančioms socialinio verslumo veiklą, teikiamos paskatos ir lengvatos iš viešųjų lėšų neturi iškreipti konkurencijos.

Suinteresuotosios šalys yra socialinėje įmonėje dirbantys darbuotojai, savanoriai, atliekantys savanorišką darbą socialinėje įmonėje, ir asmenys, kurie yra socialinio verslumo produktų ar paslaugų, gaunamų iš socialinio verslumo veiklos, naudotojai pagal sutartį ar kitą teisinį sandorį, sudarytą bent vieneriems metams.

Socialinė įmonė – tai ne pelno siekiantis juridinis asmuo, įgyjantis socialinės įmonės statusą ir galintis būti asociacija, institutas, fondas, bendrovė, kooperatyvas, Europos kooperatyvas ar kitas privatinės teisės juridinis asmuo, kuris nėra įsteigtas išimtinai pelno siekimo tikslais ir nesidalija turtu, taip pat nesidalija pajamų, viršijančių patirtas išlaidas, perviršiu.

Įstatymo 8 straipsnis apibrėžia, kad ne pelno siekiantis juridinis asmuo įgyja socialinės įmonės statusą, jei:

²⁸ OECD Global Action on Promoting Social and Solidarity Economy Ecosystems. Country Fact Sheet – Slovakia: <https://www.oecd.org/cfe/leed/social-economy/oecd-global-action/country-fact-sheet-slovakrepublic.pdf>

²⁹ Zakon o socialnem podjetništvu – ZSoCP: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO6175>

- vykdo ekonominę ir neekonominę veiklą;
- savo vidaus aktuose yra nustatęs ribą, kiek pajamų, viršijančių išlaidas ar turtą, paskirstyti tarp socialinės įmonės narių ar suinteresuotųjų šalių;
- yra nepriklausomas ir organizaciniu požiūriu autonomiškas pelno siekiančių įmonių, viešosios teisės juridinių asmenų ar vietos bendruomenių atžvilgiu;
- užtikrina įtraukią valdymo formą, pagrįstą bendru sprendimų priėmimu ir demokratiniu sprendimų priėmimu;
- atitinka kitas Socialinio verslumo įstatyme ir įstatyme, reglamentuojančiame konkretaus tipo ne pelno siekiančio juridinio asmens teisinę struktūrą, nustatytas sąlygas;
- socialinė įmonė visada privalo veikti pagal įstatyme nustatytus socialinio verslumo principus.

Taip pat teisinis reguliavimas nustato svarbius apribojimus juridiniams asmenims, norintiems veikti socialinės įmonės statusu:

1. Pelno siekianti įmonė negali steigti socialinės įmonės, kuriai perduotų dalį savo verslo ar veiklos, tačiau įsteigdama tokią įmonę, ji gali suteikti naujų darbo vietų atleistiems darbuotojams.

2. Ne pelno siekiantis juridinis asmuo negali įgyti socialinės įmonės statuso, jei jo narė yra politinė partija. Ne pelno siekiantis juridinis asmuo negali įgyti šio statuso, jei viena ar kelios pelno siekiančios įmonės, viešosios teisės juridiniai asmenys ar vietos bendruomenės turi lemiamą įtaką jo sprendimų priėmimui.

3. Ne pelno siekiantis juridinis asmuo negali įgyti socialinės įmonės statuso, jei steigimo akto pakeitimo, kuriuo jis būtų pertvarkytas į socialinę įmonę, registracijos procedūros metu jam yra iškelta bankroto, priverstinio susitarimo ar likvidavimo procedūra, jei jis nėra sumokėjęs visų mokėtinų mokesčių prievolių ir darbuotojų socialinio draudimo įmokų, kurių suma yra 50 EUR ar daugiau, arba jei jis nėra pateikęs visų mokesčių deklaracijų už pajamas iš darbo užmokesčio už pastaruosius penkerius metus iki steigimo akto pakeitimo, kuriuo jis būtų pertvarkytas į socialinę įmonę, pateikimo dienos.

Kalbant apie galimas lengvatas, pažymėtina, jog socialinės įmonės gali gauti dalinį atleidimą nuo įmonių pelno mokesčio – pelno dalis, kuri yra reinvestuojama įmonės socialinei misijai, plėtrai ar jos darbuotojų gerovei didinti, yra atskaitoma iš apmokestinamosios bazės. Tai skatina įmones visą gautą pelną skirti socialiniam tikslui, o ne jį paskirstyti savininkams.

Taip pat yra galimos palankesnės ilgalaikio turto, skirto socialinei veiklai, nusidėvėjimo normos, leidžiančios greičiau atskaityti investicijas.

Socialinės įmonės turi lengvesnę prieigą prie viešųjų lėšų ir finansavimo priemonių –statuso įgijimas yra būtina sąlyga norint gauti paramą iš ES fondų (ypač Europos socialinio fondo), skirtų socialinės ekonomikos ir darbo integracijos projektams.

Socialinės įmonės prioritetine tvarka gali gauti subsidijas ir dotacijas iš valstybės biudžeto ar regioninių fondų, skirtų socialinių inovacijų, naujų darbo vietų kūrimo ar socialinių paslaugų plėtros projektams finansuoti. Įmonės taip pat gali pasinaudoti prieiga prie specialių lengvatinių paskolų ir garantijų, kurias teikia Slovėnijos plėtros bankas (*SID banka*) arba specializuoti fondai, skirti socialinės ekonomikos subjektams remti.

Darbo integracijos srityje veikiančios socialinės įmonės gali gauti subsidijas daliai darbo užmokesčio išlaidų padengti už asmenis, esančius nepalankioje padėtyje (pavyzdžiui, ilgalaikius bedarbius, asmenis su negalia) bei socialinio draudimo įmokų lengvatas.

Viešųjų pirkimų įstatymas numato galimybę vykdyti rezervuotus pirkimus (slovėn. *rezervirano naročilo*), kuriais viešosios institucijos gali paslaugas ir darbus pirkti iš socialinių įmonių, skirtų asmenų su negalia ar kitų nepalankioje padėtyje esančių asmenų įdarbinimui. Tai suteikia socialinėms įmonėms stabilų pajamų šaltinį.

Pažymėtina, jog šios lengvatos priklauso nuo to, ar įmonė griežtai laikosi Socialinės ekonomikos įstatymo reikalavimų, ypač dėl pelno reinvestavimo į socialinę misiją ir nustatytos kvotos nepalankioje padėtyje esančių asmenų įdarbinimui³⁰.

Suomija

2023 m. Suomijoje buvo panaikintas nuo 2003 m. galiojęs Socialinių įmonių įstatymas. Šiuo metu socialinės įmonės statusas šalyje apibrėžiamas pagal strateginio lygio dokumentuose pateikiamus apibrėžimus, nustatant, jog socialinė įmonė:

- vykdo verslo veiklą, kad pasiektų savo socialinį tikslą;
- didžiąją dalį savo pelno ar pertekliaus skiria savo socialiniam tikslui skatinti;
- patvirtina šį tikslą bendrovės įstatuose arba taisyklėse;
- socialinė įmonė savo veikloje pabrėžia atsakomybę, atvirumą ir skaidrumą, taip pat įtrauktį ir demokratiją savo administravimo modelyje.

Socialinė įmonė gali būti šios formos juridinis asmuo:

- ribotos atsakomybės bendrovė;
- kooperatyvas;
- fondas ar asociacija, užsiimanti verslu.

Pažymėtina, jog socialinės įmonės neturi specialaus statuso pagal įstatymus ir negauna daugiau viešosios finansinės paramos nei kitos įmonės.

Suomijoje yra apie 3 500 socialinių įmonių, kurių bendra apyvarta viršija 6 mlrd. EUR. Dauguma įmonių veikia sveikatos ir socialinių paslaugų, aplinkosaugos, perdirbimo ir užimtumo paslaugų sektoriuose. Jose dirba daugiau nei 60 000 žmonių³¹.

Kaip netiesioginė parama socialinėms įmonėms gali būti išskiriama socialinių įmonių kompetencijų centro³² veikla. Centro užduotys apima:

- kurti nacionalinį konsultavimo ir orientavimo tinklą, kuris specializuotųsi socialinių įmonių srityje, ir diegtų priemones, skirtas didinti verslo ir užimtumo paslaugų, taip pat verslumo ugdymo švietimo įstaigose ekspertų informuotumą apie šį verslo modelį;
- sisteminti socialinių įmonių statistiką ir duomenų rinkimą bei skatinti šios srities tyrimus;
- ugdyti socialinių įmonių atsakingo ir poveikį darančio verslo įgūdžius;
- stiprinti struktūras ir tinklinį bendradarbiavimą, kurie remia socialinių inovacijų plėtrą ir komercializavimą;
- kurti nacionalinius modelius, skirtus įdarbinti iš dalies darbingus asmenis ir kitus asmenis, atsidūrusius sunkioje darbo rinkos situacijoje, kaip socialinio verslumo dalį ir stiprinti socialinių įmonių, kurios integruoja žmones į darbą, tinklus;
- rasti būdų, kaip reklamuoti socialines įmones, ir įvertinti naujų finansavimo modelių bei plėtros galimybių poreikį.

Vokietija

Vokietijoje socialinio verslo (vok. *Soziales Unternehmertum* arba *Social Business*) ir socialinės ekonomikos sritis yra decentralizuota ir nėra apibrėžta vienu specialiu įstatymu, kaip, pavyzdžiui, Italijoje ar Slovakijoje. Vietoje to, socialinis verslas veikia pasirinkdamas vieną iš esamų

³⁰ OECD Working paper - Boosting social entrepreneurship and social enterprise development in Slovenia In-depth policy review: https://www.oecd.org/en/publications/boosting-social-entrepreneurship-and-social-enterprise-development-in-slovenia_8ea2b761-en.html

³¹ Ministry of Economic Affairs and Employment in Finland. Social Entrepreneurship: <https://tem.fi/en/social-entrepreneurship>

³² The Centre of Expertise for Social Enterprises: <https://yyo.fi/en/home/>

juridinių formų ir ją pritaikydamas socialiniams tikslams. Iš esmės, socialinis tikslas pasiekiamas per dviejų tipų struktūras: pelno nesiekiančias ir pelno siekiančias, kurios pasirenka socialiai atsakingą verslo modelį.

Pagrindinės socialinės ekonomikos formos Vokietijoje:

1. **Pelno nesiekianti organizacija (vok. *Gemeinnützige Organisation*)**³³ – dominuojanti forma ne pelno siekimo pagrindų veikiančioms organizacijoms. Tai yra tradiciškai stipriausia ir labiausiai pripažinta viešojo intereso atstovavimo forma. Vis dėlto, ekonominę veiklą vykdyti ir pajamas generuoti siekiantiems socialiniams verslams, žemiau išvardintos kitos formos gali būti tinkamesnės.

2. **Registruota asociacija (*Eingetragener Verein – e.V.*)**³⁴. Tai populiari teisinė forma socialinėms organizacijoms, nes e.V. statusas leidžia gauti vadinamąjį viešojo naudingumo statusą (*Gemeinnützigkeit*). Pelno nesiekimas yra griežtai privalomas. Bet koks pelnas turi būti iškart reinvestuojamas į nustatytus socialinius, švietimo, kultūros ar labdaros tikslus. Organizacijos, turinčios *Gemeinnützigkeit* statusą, gauna tam tikras mokesčių lengvatas (pavyzdžiui, atleidimą nuo įmonių pelno mokesčio, PVM lengvatas labdarai), ir turi teisę gauti labdarą.

3. **Fondas (*Stiftung*)**³⁵. Esminis bruožas – turtas skiriamas ilgalaikiam socialiniam tikslui. Fondas neturi narių ir yra valdomas valdybos, kuri privalo vykdyti įkūrėjo nustatytą misiją. Naudojamas viešojo intereso rėmimui (mokslui, menui, socialinei gerovei) bei turintis teisę gauti mokesčių lengvatas.

Atskirai pažymėtinos kelios pelno siekiančių organizacijų formos, pagal savo teisinę specifiką tinkamos socialinio verslo vystymui, ypač tais atvejais, kuomet socialinis verslas siekia didesnio masto ir rinkos pajamų, tačiau nori išlaikyti socialinį įsipareigojimą:

1. **Ribotos atsakomybės bendrovė (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung – GmbH*)**³⁶. Tai dažniausiai pasirenkama komercinė forma, tačiau socialinio verslo atveju ji vadinama „Socialine GmbH“. Socialinis įsipareigojimas įtvirtinamas įstatuose (pavyzdžiui, įsipareigojimas įdarbinti neįgaliuosius ar reinvestuoti pelną), nors mokesčių lengvatomis gauti tai yra nepakankama socialinė sąlyga (tokia įmonė apmokestinama kaip įprasta GmbH).

2. **Viešosios naudos ribotos atsakomybės bendrovė (*Gemeinnützige GmbH – gGmbH*)**³⁷. Tai teisinė struktūra socialinėms įmonėms ir kitoms ne pelno organizacijoms, leidžianti joms derinti tradicinės GmbH komercinius pranašumus ir teisinį subjektiškumą su mokesčių lengvatomis ir dėmesiu socialiniams ar labdaros tikslams. Pagrindinės savybės apima ribotą akcininkų atsakomybę, atleidimą nuo pelno mokesčio ir reikalavimą, kad visas pelnas turi būti naudojamas bendrovės ne pelno siekiančiai misijai finansuoti, o ne paskirstomas steigėjams.

Kaip ir standartinė GmbH, gGmbH teisinė forma nustato ribotą atsakomybę, o tai reiškia, kad jos akcininkų asmeninis turtas yra apsaugotas nuo bendrovės skolų. Bendrovė turi siekti labdaros, socialinio arba ne pelno siekiančio tikslo, kurį turi pripažinti Vokietijos mokesčių inspekcija.

Pažymėtina, jog gGmbH atleidžiamos nuo pelno mokesčio ir prekybos mokesčio, todėl jos gali skirti daugiau išteklių savo socialinei misijai. Jos taip pat gali išduoti aukojimo kvitus už gautas aukas.

Pagal teisinį statusą gGmbH yra juridinis asmuo, galintis sudaryti sutartis, samdyti darbuotojus ir valdyti turtą savo vardu, panašiai kaip pelno siekianti įmonė. Vis dėlto, bet koks gGmbH gautas pelnas negali būti paskirstytas steigėjams ar atidėtas (kaupiamas). Vietoj to, jis turi būti reinvestuojamas į įmonės labdarinę tikslą.

Atsižvelgiant į aukščiau išvardintus bruožus, gGmbH yra populiari struktūra socialiniams startuoliams ir organizacijoms, norinčioms spręsti visuomenės problemas. Ji leidžia profesionaliai

³³ *Gemeinnütziger Verein & Gemeinnützigkeit*: <https://deutsches-ehrenamt.de/vereinsgruendung-vereinsarten/gemeinnuetzigkeit-verein/>

³⁴ *Der eingetragener Verein – e.V.*: <https://deutsches-ehrenamt.de/vereinsgruendung-vereinsarten/eingetragener-verein/>

³⁵ *Das Stiftungsrecht in Deutschland*: <https://www.deutsches-stiftungszentrum.de/stiftungswissen/stiftungsrecht>

³⁶ *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*: <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/>

³⁷ *Gemeinnützige GmbH gründen (gGmbH)*: <https://deutsches-ehrenamt.de/vereinsgruendung-vereinsarten/ggmbh-gug-stiftung/gemeinnuetzige-gmbh/>

valdyti ir vykdyti veiklą, kitaip nei kai kurios tradicinės savanorių valdomos ne pelno asociacijos, o griežtesni skaidrumo reikalavimai skatina visuomenės pasitikėjimą ir atskaitomybę organizacijai.

Praktikoje teisinę *gGmbH* formą gali naudoti organizacijos, kurios daugiausia dėmesio skiria:

- sveikatos priežiūrai ir švietimui;
- kultūros iniciatyvoms;
- aplinkos apsaugai ir išsaugojimui;
- mokslo, mokslinių tyrimų ar suaugusiųjų švietimo skatinimui ir kt.

3. Kooperatyvas (*Genossenschaft – eG*)³⁸. Ši teisinė forma socialinio verslo vystymui tinka tais atvejais, kai organizacijai yra svarbus demokratinis valdymas ir bendros narių naudos siekimas (pvz., socialinis būstas, bendruomenės projektai). Nors *eG* nėra automatiškai laikoma socialine įmone, jos struktūra skatina socialinį tikslą (vienas narys – vienas balsas).

Matome, jog Vokietijos socialinio verslo modelis yra lankstus, tačiau griežtai atskirtas pagal pelno paskirstymo principą. Norint gauti mokesčių lengvatas, įmonė privalo oficialiai įgyti viešojo naudingumo statusą (*Gemeinnützigkeit*), kuris yra prieinamas tiek *e.V.*, tiek *gGmbH* formoms. Dėl šios priežasties *gGmbH* yra faktiškas Vokietijos socialinės įmonės etalonas.

³⁸ *Unternehmensform Genossenschaft*: <https://www.ihk.de/bodensee-oberschwaben/recht/auftreten-im-geschaeftsverkehr/rechtsformen/unternehmensform-genossenschaft-1942642>